

BEZDARBA IETEKME UZ AIZŅĒMĒJA INDIVIDUĀLO KREDĪTRISKU LATVIJĀ

DR.oec. Aivars Spilbergs
Dr.oec. Andris Fomins
Mg.oec. Māris Krastiņš

Tēzes

1. Pieaugošās mājokļu cenas un neizbēgama ekonomikas un nekustamā īpašuma tirgus lejupslīde kādā laika periodā nākotnē nosaka to, ka vienai no privātpersonu kreditēšanas politikas prioritātēm būtu jābūt atbilstošu "drošības instrumentu" pielietošanas veicināšanai aizņēmēju vidū, kā arī atbildīgas kreditēšanas politikas attīstībai Latvijā kopumā. Papildu "drošības instrumentu" visaptverošai pielietošanai privātpersonu kreditēšanā jātiek atzītai par svarīgu uzdevumu Latvijā, ņemot vērā riskus un potenciālos zaudējumus, ar kuriem var saskarties aizņēmēji, uzņemoties kredītsaistības, kā arī kredītiestādes, īstenojot privātpersonu kreditēšanu kā vienu no galvenajiem savas darbības virzieniem.
2. Nodarbinātības statuss tiešā veidā ietekmē aizdevuma saņemšanas iespējas privātpersonai. Savukārt, aizdevuma piešķiršana vai nepiešķiršana lielā mērā ietekmē mājokļa īpašumtiesību izvēli (īre vai īpašnieka mājoklis). Mājokļa izvēles tiesības, savukārt, ietekmē bezdarba līmeni. Pētījumi ir parādījuši, ka eksistē pozitīva korelācija starp mājokļa īpašumtiesībām un bezdarba līmeni, kas apstiprina pieņēmumu, ka māju īpašnieki mēdz būt bezdarbnieki retāk nekā īrnieki.(G. Lisi, 2016) Bezdarba līmenis valstī ir arī svarīgs kredītsaistību nepildīšanas prognozēšanas rādītājs.
3. Veicot mājokļu kredītu saistību neizpildes datu regresijas analīzi, autori secina, ka vairāk kā 70% no saistību neizpildes īpatsvara svārstībām var izskaidrot ar bezdarba līmeņa izmaiņām. Līdz ar to aizdevējiem, novērtējot sagaidāmos zaudējumus atbilstoši Starptautiskos Finanšu Standartu (IFRS 9) prasībām, kā arī kredītriska kapitāla prasību apjomu un veicot stress testus, kā makroekonomisko parametru modeļos ir jāiekļauj prognozēto bezdarba līmeni.
4. Lai novērtētu mājokļu kredītu ņēmēju individuālo kredītrisku Latvijā, pētījumā autori izvirzīja hipotēzi, ka bezdarba īpatsvaru ietekmējošie faktori ir vecums, izglītības līmenis un nodarbinātības veids. Izvirzīto hipotēžu pārbaudei tika izmantoti Latvijas Centrālās Statistikas Pārvaldes dati par 2001-2018.g.g. bezdarba īpatsvaru pa vecuma grupām, 1996-2018.g.g. dati par bezdarbu pēc izglītības līmeņa un 2008-2018.g.g. dati par bezdarbu pēc nodarbinātības veida. Statistiskās analīzes dati ļauj pamatoti secināt, kuri faktori ir iekļaujami aizņēmēju individuālā kredītriska novērtēšanas modeļos un jāņem vērā, lemjot par mājokļu kredītu piešķiršanu.

5. Kā apliecina veiktā izpēte, tikai vecuma grupā līdz 24 gadiem ir novērojums augstāks bezdarba risks, nekā citās vecuma grupās. Savukārt, vecuma grupās virs 24 gadiem, nav novērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības bezdarba īpatsvarā visā ekonomiskā cikla laikā. Līdz ar to var secināt, ka vecums nav būtisks individuālā kredītriska parametrs, vērtējot aizņēmējus, kuru vecums pārsniedz 24 gadus.
6. Pamatojoties uz statistisko analīzi, autori secina, ka bezdarba risku būtiski ietekmē izglītības līmenis – cilvēkiem ar augstāko izglītību iespējamība nonākt bezdarbnieka statusā ir apmēram 2 reizes zemāka nekā arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību ieguvušajiem, apmēram 2,6 reizes zemāka nekā vispārējo vidējo izglītību ieguvušajiem un apmēram 3,5 reizes zemāka nekā cilvēkiem ar pamatizglītību. Līdz ar to izglītības līmenis ir uzskatāms par būtisku individuālā kredītriska parametru.
7. Analizējot nodarbinātības veida ietekmi uz bezdarba risku, var secināt, ka ir novērojamas būtiskas atšķirības pēc darbības veida pēdējā darba vietā – nozares ar zemāko bezdarba īpatsvaru ir izglītība, veselības aprūpe un valsts pārvalde, bet būtiski augstāks par vidējo ir novērojams bezdarbs būvniecībā, rūpniecībā, sabiedriskajā ēdināšanā, izmītināšanas un tirdzniecības nozarēs. Līdz ar to nodarbinātības veids ir uzskatāms par būtisku individuālā kredītriska parametru.